

Velőtrázó ordítás, hörgés, pata-dobogás, agyarak, szarvak csatogása, ágak recsegés-ropogása – életre-halálra szóló küzdelem zajja. A természetben mindennap lejátszódó drámák az egyik fél számára tragédiát jelentenek, a másiknak diadalt. Látszólag az állatvilág is állandó háborúban áll. Ismerősnek tűnik a dolog, hiszen az emberiség történelme sem más, mint egymást követő háborúk véres krónikája

(A TERMÉSZET HÁBORÚJA?)

Nevезhetjük-e háborúnak az állatok egymás közötti küzdelmeit – illetve megfordítva: tekinthető-e természetes jelenségnek az embercsoportok közötti háború? Ha a dolog ideológiai oldalát nézzük, nyilvánvalónak tűnik, hogy a háború az ember kizárólagos sajátja, hiszen az állatvilágban ismeretlenek a vallási és más egyéb elvi különbségek. Csakhogy az ideológiai háborúk mögött a valóságban nagyon is kézzelfogható, gyakorlatias motivációk húzódnak meg, amelyek már az állatok szempontjából sem érdektelenek.

Az állatmesék és az egész estét betöltő, színes rajzfilmek magától értetődőnek tűnő

tényként sugallják, hogy a különböző „állatnépek” folytonos háborúban állnak egymással: farkasok a bányókkal, zebra a oroszlánokkal, véreskarmú ragadozók az ártatlan növényevőkkel, vagy éppen egyik ragadozó a másikkal. A húsevők agresszor-ként történő beállítása évezredek óta alkalmasnak bizonyult a mesélő által érzékeltetni kívánt szimbolikus szerepek megjelenítésére, s a különböző állatfajok az egyes nemzetek behelyettesítésére. Csakhogy ezek a mesék nem állatokról szólnak, hanem emberekről. A valódi oroszlán számára a zebra nem ellenség, hanem élelem, s leterítése – ha mégoly pontosan kidolgo-

zott haditerv szerint történik is – nem háború, hanem vadászat. Az agresszióhoz ennek semmi köze. Az etológia atyját, Konrad Lorenz professzort idézve: „A bivaly, melyet az oroszlán leterít, ugyanúgy nem váltja ki Leó agresszióját, amiképpen bennem sem ébreszt agresszív vágyakat az a szép pulyka, melyet a kamrában kedvtelve nézegetek”.

Párbaj, csata, háború

A vadászat és a zsákmány között zajló küzdelem tehát nem háború, de az egyenrangú, egymással érdekellentétben álló, azonos fajhoz tartozó példányok küzdelme sem

feltétlenül az, noha a kiváltó okok látszólag egybevágnak. Mert mi is lehet oka a nézeteltérésnek? Az egyik lehetőség a kiszemelt partnerért folyó versengés („Keresd a nőt!” – mondja az e téren tapasztalt francia). Míg azonban a trójai Heléna miatt, úgy hírlik, a görögök hadserege egy évtizeden át ostromolta a bevehetetlennek tűnő várat, addig az állatvilágban az ilyesmi szigorúan magánügy, következésképpen háborúnak nem, legföljebb párbajnak minősíthető.

A másik lehetőség a területért, illetve a rajta található erőforrásokért kirobbanó viszály (aranybányáért, gyümölcsfáért vagy egy kényelmes pocsolyáért, már aszerint,

hogy kinek mi a fontos). Ez talán a leggyakoribb eset emberek és állatok között egyaránt. A területvédelem már az állatvilágban sem feltétlenül csupán egyedek harcát eredményezi: megesik, hogy egyik falka, horda ütközik meg a másikkal. Legközelebbi rokonaink, a főemlősök között nem ritkák az ilyen csoportos küzdelmek, s a Van Lawick–Goodall házaspár afrikai kutatásai arra is fényt derítettek, hogy olykor még különböző fajok (nevezetesen itt éppen oroszlánok és hiénák) között is sor kerülhet tartós és ádáz ellenségeskedésre, amely már igen közel áll ahhoz, amit emberi értelemben vett háborúnak nevezünk.

Ember embernek farkasa

Érdeemes egy gondolatot szentelni annak a ténynek, hogy a történelem háborúi mindig egyetlen faj – az ember – egyes csoportjai között zajlottak, s ez ma sincs másképpen. Oka azonban ennek mindössze az, hogy fajunknak nem maradt e Földön egyenrangúnak tekinthető vetélytársa. Pedig a háborúnak nem szükségszerű feltétele a résztvevő felek azonos fajhoz tartozása, sokkal inkább az esélyek elméleti megfordíthatóságának esélye. Ha a nyulak puskát foghatnának a vadászra, s visszalóhatnak, beszélhetnénk hadviselésről, viszont nehéz haditettnek minősíteni azt, ha egy csapat rohamosztagos legéppuskázza egy falu fejevtelen lakosságát. Nem elhanyagolható szempont a hasonló tudati szint sem: elvárható, hogy mindkét fél tisztában legyen azzal, hogy hadban áll. A sci-fi műfaj kedvelt témája, a civilizált földönkívüliek támadása kétségkívül háború volna, ha valóság lenne, ugyanakkor csak átvitt értelemben mondhatjuk háborúnak az AIDS-vírus elleni küzdelmet, annak ellenére, hogy az esélyek itt egyelőre túlságosan is kiegyenlítettnek látszanak...

Jakab Péter felvétele

Mindenki egyért

Az emberiség háborúinak a történelem kezdete óta meghatározó sajátossága a hadsereg, a katonaság. Harcosnak lenni már a természeti népeknél is megkülönböztetett minőséget jelent, de a törzsi közösségek harcosai még a saját, kézzelfogható érdekeikért küzdenek. Az idők folyamán a munkamegosztás egyre körülhatároltabbá válik: a katonának már nem feltétlenül fűződik saját, közvetlen érdeke a háborúhoz. Nem a saját és családjának élete, létfenntartása, otthona a tét: ezek alkalmasint békeidőben nagyobb biztonságban volnának. Az egyéni célokat azonban felváltják a kö-

zösségi célok, az eszmék, illetve a hatalom törekvéseinek szolgálata.

Az egyén ilyen mérvű alárendeltségére – s egyben a „hivatásos” katonaságra – az állatvilágban egyetlen példát találunk csupán: az államalkotó rovarokét. A természet katonák feladatukat és testfelépítésüket tekintve is különböznek a dolgozóktól. A hangyák és terheszek hadviselése egyébként is sok tekintetben meglepően „emberi” képet mutat: szervezeten támadnak, s arra is van példa, hogy leigázzák, rabszolgáskorba hajtják a legyőzött ellenséges „népet”. Tudjuk azonban, hogy az államalkotó rovarok különleges helyet foglalnak el az

Hason Gábor felvétele

Béke és harc: a vízilovat hidegen hagyja a krokodíl közelsége, a területére betolakodó fajtársnak viszont habozás nélkül nekitámad

Balogi Zoltán felvétele

A tengeri leguánok rituális harca csak párbaj, de nem háború: a vesztes megadja magát, de nem veszti életét

élővilágban. Esetükben az egyéni érdeket indokoltan törli el a közösség érdeke, hiszen a szaporodásképtelen dolgozók és katonák számára értelmét veszíti a természet legfőbb parancsa, a saját gének továbbörökítése. Genetikai értelemben a hangyaháború is egyedek harca.

Vérontás és vérfrissítés

Míg emberi értelemben nehezen nevezhetnénk háborúnak olyan nézeteltérést, amelyet nem kísér a síró özvegyek panasza, addig a magasabbrendű állatok mindig arra töreksenek, hogy ha csak egy mód van rá, vértelen úton, pusztá magamutogatással,

fenyegető gesztusokkal bírják rá az ellenséget a visszavonulásra. Ennek egyik oka, hogy a győztes sérülése túl nagy ár a diadalért, a másik pedig, hogy a vesztes halála többnyire ellentétben áll a faj érdekeivel. Csakhogy az emberi társadalom már az őskorban is lehetővé tette a túlélést olyan sebesültek számára is, amelyekre az állatvilágban biztos halál várt volna (már a neandervölgyi emberek csontleletei között is találtak olyat, amely súlyos sérülések behegedtt nyomait mutatta), így tehát a sebesülés lehetősége az idők folyamán bizonyosan sokat veszített elrettentő erejéből. Fajunk állománysűrűsége pedig már az

Konkoly Thege György felvétele

ókor nagy háborúi idején is magasabb volt, mint ami a faj fennmaradásához szükséges (noha a mai túlnépesedésnek töredékét sem érte el akkor még). A táplálékpiramis csúcsára került ember legfőbb állomány-szabályozó tényezőjévé éppen a háború vált, egyszermind biztosítva a nagyarányú génkicserélődést is, hiszen a hadisákmánynak nem jelentéktelen részét képezték a legyőzött ellenség asszonyai...

Hősök vagy hangyák?

Őseink háborús virtusa megfelelt az állatvilágban szokásosnak: a vezérnek az első sorban kellett harcolnia, így könnyen lehetett belőle is hősi halott. S bár a koronára felesküdtött hadfira ezer veszély várt a csatatéren, ha túlélte, a vérrel megszerzett földből, kincsből, asszonyokból neki is jutott, s dicső haditettekkel sokra vihette. Idővel azonban az ütközetekből maguk a hadvezérek egyre inkább kimaradtak: atombiztos óvóhelyről küldözgetik a parancsokat, miközben a bakák füle mellett füttyülnek a golyók. Távol áll ez a magasabbrendű állatok „igazságos” stratégiájától, de az egészséges kiválasztódástól is, hiszen az életrevaló, egészséges ifjúság színe-java marad ott a harctéren. A halálra szánt fegyveresek egyénenként éppolyan esélytelenül indulnak rohamra tankok, repülőgépek és rakéták ellen, mint legyőzhetetlen óriás ellen a természetkatonák – csak hogy itt nem futószalagon készült, harcra determinált klónok, hanem minden esetben egy-egy megismételhetetlen, egyedi példány tűnik el a történelem süllyesztőjében. S ha egy röpké pillanatig hajlamosak lettünk volna úgy tekinteni a háborúra, mint a természeti egyensúly fenntartásának sajátos (és a természetben egyedülálló) eszközére, be kell látnunk, hogy az elméletet az idő nem igazolta: fajunk népessége az elmúlt évezredek hatalmas háborús veszteségei ellenére is növekszik – mintha a hangya-lét felé tartana az emberiség...

Mirtse Áron

A gazellabok párbajában esupán a két érdekelt vesz részt, a többiek nem avatkoznak be a küzdelembe

Haszon Calibot felvétele

FOGGAL-KÖRÖMMEL

A törzsejlődés során hatékony fegyverekre szert tett állatok óvakodnak attól, hogy gyilkos szerszámaikat fajtársaik ellen vessék be: testi adottságaik kialakulásával párhuzamosan kifejlődött bennük az a gátlás is, amely elejét veszi a vérontásnak. Olybá tűnik azonban, hogy az ember fegyvereinek tökéletesedésével az evolúció nem volt képes lépést tartani: főemlősi őstörzsvilágunk olyan „szoftver”, amelyet a természet nem erre a

„hardverre” fejlesztett ki. A kard, dárda, buzogány az ütőképességet növelte többszörösére, a löfegyverek le-tompították a közelharc elrettentőerejét, a távolból, gombnyomásra indítható rakéták feltalálása pedig végképp személytelenné tette a háborút: aki a fegyvert elsüti, nem is látja a célpontot. A történészek is hajlamosak függetleníteni magukat a véres valóságtól: fényes győzelmekről és a hősi halottak névtelen töme-

géről beszélnek, mintha a csaták terepasztalon zajlanának. A koronát minderre a képernyő világa teszi fel: kényelmes karosszékben ülve, pohárral a kezünkben, egy csetepatéra éhes csimpánz lelkesedésével izgulhatjuk végig, amint robbannak a bombák. A valóság súlyát csak akkor érezhetnénk, ha – miként a páviánhorda vezérének – pusztá szemfogainkra hagyatkozva kellene szembeszállnunk a leopárral...

Az otthon (haza?) a legnagyobb érték: védelmében a pibics a hatalmas emberrel is szembeszáll